

տեսիլք մըն է, նկարուած արեւելեան չք-
ղութեամբ, բարիքի և չարի պայքարին և
Քրիստոսի իշխանութեամբ վերանորոգուած
աշխարհի վրայ:

Այսչափը գաղափար մը կու տայ թէ
ինչ կը բովանդակէ Ս. Գրքը: Ամէն մարդ
կրնայ գտնել անոր մէջ իր պէտք ունե-
ցած բաները: Ատիկա լեցուին է հերոսնե-
րով և քաջագործութեանց պատմութիւն-
ներով: Դարձեալ անոր մէջ պիտի գտնէք
խմտատալից խօսքերու ճոխութիւն մը, ո-
րոնց մէջէն ամէն ոք կրնայ ընտրել իրեն
օգտակար եղածները:

Ասկէ դատ, Աստուածաշունչը մեզ գէմ-
դէմի կը բերէ միշտ այն բանին հետ որ
աշխարհ մեծ տեղ մը կը բռնէ երկրասար-
ղութեան մէջ, իսկալն է ան: Մենք եր-
բեմն կը կարծենք որ զոհացած ենք իրո-
ղութիւններով ինչպէս որ են ատենք. բայց
իրօք չենք զոհացած: Եթէ մենք քիչ մը
աղէկ ենք, աւելի լաւ աշխարհ մը պէտք
է ուզենք: Աստուածաշունչը կ'օգնէ մեզի
որ տեսնենք ասիկա: Ամբողջ շին կտա-
կարանին մէջէն մարդիկ միշտ գէպի յա-
ռաջ կը նային: Լաւագոյն բան մը կը
փնտռեն անոնք: Անոնք կ'սպասեն Աս-
տուծոյ Թագաւորութեան և Աստուծոյ Թա-
գաւորին: Նոր կտակարանին մէջ ամբողջ
լաւագոյն աշխարհը մեր աչքին առջին է:
Ասոր մէջէն Յիսուս կը խօսի երկնից Թա-
գաւորութեան մասին: Բոլոր առաջին քր-
իստոնեաներ Արքայութիւնը կը փնտռեն:
Աստուածաշունչի վերջին գիրքը կը նկա-
րագրէ նոր երկինքն ու նոր երկիրը: Ոչ
ոք, որ կրնայ հասկնալ Աւետարանները,
չ'զգար թէ ինքը կ'ուզէ խաչակիր մ'ըլլալ,
երթալ դուրս և այնպէս մը փոխակերպել
աշխարհը՝ որ պատերազմ և տառապանք,
աղքատութիւն և ատելութիւն, մոլութիւն
և ագահութիւն իսպառ հեռացուն:

Փորձի համար միայն քանի մը բան
պատմեցի ձեզի այն բաներէն, զորս Աս-
տուածաշունչը կը սորվեցնէ մեզի: Դեռ
չատ բան կայ և մենք կրնանք ինքնին
գտնել զանոնք և աւելի շատ սիրել, որով-
հետեւ մենք գտած ենք: Այն ստեղծ պի-
տի հասկնանք թէ ինչու համար Եկեղեցին
Աստուածաշունչը կը կոչէ Սուրբ գիրք և
կ'ըսէ թէ ներշնչուած է այն: Ատիկա ի-
րօք սուրբ կը դառնայ մեզի համար, վասն-

զի այն կ'օգնէ մեզի գտնելու Աստուածը և
Յիսուս Քրիստոսը: Ներշնչուած է այն, վա-
սերնդի մեզի կը բերէ այժ, զօրութիւն և
տեսիլք, ներշնչուած է այն որովհետեւ կը
ներշնչէ մեզ:

Bishop Parsons Հայացալ
(The Churchman, Jan. 29, 1927) ՆՈՐԱՅՐ ԽԱՐԿԱՆԱԳ

ՊԱՂԵՍՏԻՆ ԵՒ ՓՂՇՏԱՑԻՔ

(ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԳՐՈՒԱԾ)

Պաղեստին. . . : Տղաք, գիտէք ուրիշ
կուգայ այս անունը: — Իսրայէլի ժառան-
գական թշնամիներէն, այսինքն փղշտա-
ցիներէն (Philistins) կուգայ անիկա:

Գողթաթ, և ո՛չ թէ Դաւիթ մկրտած
է մարգարէներուն երկիրը: Ահա՛ պատ-
մութեան քմահաճոյքներէն մէկը:

Բանի որ Պաղեստին կուգայ Փղշտացիէն
(Palestine=Philistine) քիչ մը քննենք ա-
մէնէն նոր գիւտերու լուսով՝ թէ որո՞նք
են փղշտացիներ, որոնց մասին շատ կը
խօսուի, առանց լաւ գիտնալու անոնց
ծագումը և անոնց վիճակը:

Ռամսէս Բ. Փարաւոնը (Սեռոստրիս)
իր փառաւոր պատերազմներով և Քեռա-
ցիներու հետ ունեցած զանազան թիւնո-
վը, 1279ին (ն. Ք.), կը կարծէր յաւէտ
հաստատած ըլլալ Եգիպտոսի, քաղաքա-
կրթութեանց այդ Թագուհիին գերագա-
հութիւնը:

Սակայն ահա Ժ.Գ. դարու մէջտեղը,
սկսելով 1230էն, Արիական ասպատակու-
թեան ահեղ ալիք մը՝ զրդուած եւրոպա-
կան յեղափոխութենէ մը, որուն պարա-
զաները անձանօթ են մեզի, կուգայ խան-
դարելու ժողովուրդներու հաւասարակը-
նութիւնը, աւելու Միկենական (Mycé-
nienne) քաղաքակրթութիւնը, քնքելու քե-
տական կայսրութիւնը, և վերջնականա-
պէս ջախջախելու եգիպտական գերագա-
հութիւնը Արիական Մերձաւոր Արեւել-
քի մէջ:

Եզրիպտական բնակիչները կը պատմեն այս ազէտքը, հիւսիսի և ծովու ժողովուրդներուն արշաւանքի անունով, որոնք կուզան Միջերկրական ծովէն:

Թաթար Եզրիպտոսի վրայ Լիբիոյ ծովերէն եկաւ, որու բնակիչները բարձրահասակ, կապուաւորի և խաբարեանք՝ կրնային առաջին արևական արշաւանք մը ըրած ըլլալ Ափրիկէ: Ան կոխեց Գիւտան, Մենեփթայի (որդին և յաջորդ Ռամսէս Բին) թագաւորութեան հինգերորդ տարին, որ է նոյն ինքն Երեւ Գիրքին Փարաոնը (1229):

Այն ժողովուրդներու մէջ՝ որոնք փորձեցին տիրել Եզրիպտոսի բարձրեր երկիրներուն՝ մասնաւորապէս կը զանուէին նաւակացիներ և Աքայցիներ, զամաքէն կամ կղզիներէն: Այսպէս սկսաւ երթաւորական ազգերու մուտքը արեւելեական պատմութեան մէջ: Մենեփթա զէմ գրաւ փոթորիկին և յաջողեցաւ Եզրիպտոսէն դուրս հանել ասպատակիչները: Բայց փարաւոններու կառավարութիւնը շատ տնտեսաւոր այս պատճառաւ: Անիշխանութիւնը տարածուեցաւ ամէն կողմ, և այն ժողովուրդներ որոնք երկար տարիներ զերի մնացած էին նեղոսի պետութեան մէջ, ինչպէս Բարեւացիներ, Տրովադացիներ, և այլն, օգտուեցան առիթէն անկախ ըլլալու Գիւտայի արեւելքը կամ իրենց ուղած տեղը հաստատուելու: Այս առիթով էր որ Գեւեմի երկրին խաբարեանքները չուէցին զէպի Աւետեաց երկիրը:

1190 ին Լիբեացիներ նոր յարձակում մը ըրին Եւրոպական ասպատակիչներու հետ խառն: Ասոնք ի հարկէ գաղթողներ էին աւելի՝ քան թէ աշխարհագրներ: Անոնց մէջ կային Կիւրացիներ, Եգէական Փոքր Ասիոյ եգերքներէն, և Կրետէն եկող զանգուածներ, իրենց հետ ունենալով ծանր սայլեր, որոնց վրայ կը զիգուէին իրենց կիները, մանուկներն ու զազթողներու ամէն տեսակ նկարագրեղ կահ-կարասիները: Անոնք քաջ պատերազմիկներ էին, զրահապաշտ և իրենց զլուռն վրայ փետրապարդ փաթթոյ, Այսպէս ահարկու կ'երևէին անոնք: Եզրիպտական արձանագրութիւնը Պուլեսիոն (Poulestion) կ'անուանէ զանոնք, իսկ ուրիշ տեղ կը կոչուին Պելեսատի (Pélesati) կամ Պելիշի

(Pelichti), այսինքն Փղշացիներ (*)

Ռամսէս Գ., մեծ փարաւոններուն վերջինը, այն ալ իր կարգին յաջողեցաւ ետ մղել ասպատակիչները: Սակայն 1192-ին անոնք նորէն զրոհ տուին և տարածուեցան ոչ թէ Գիւտայի վրայ, այլ Սիւրիոյ Եզրիպտական նահանգին վրայ: Հարթաքանդակի մը վրայ կը տեսնենք փղշաքանդակներ և հոն կը հանդերձեն իրենց չորս եղներով լծուած կառաւարքերը (convoi):

Ռամսէս Գ. երկու արշաւանքներով փորձեց հանել զանոնք՝ այդ տեղէն, բայց հաջողութեամբ անոնց թողուլ Քանանի հարաւային մասը և զհնացաւ զանոնք հարկատու ընելով: Փղշացիք փութով հաստատուեցան Սեփիլայի, Գադայի, Աւեղոնի նահանգի տաններուն մէջ և ներքին քաղաքներէն Գէթի, Ակկարոնի և Ազոթի մէջ: Այսպէս կազմուեցաւ փղշաական հինգ սատրապութիւններ և երկիրը շուտով կոչուեցաւ Փիլիսիստ (Philistie), որմէ Պալեստին (Palestine): Յովսէփոս պատմիչը Յիսուս Բրիտանոսի ասին, փղշաքանդակներ կը կոչէ Պաղեստինացի (Palestinoi) խոսքով, Պաղեստինացի (Palestiniens): Փղշացիք իրենց զրացի փրենիկեցիներուն պէս, որոնք հիւսիսային ծովեկերքը կը կազմակերպէին Տիւրոս, Սիդոն և Բիրթոս և այլն նահանգապետները, կ'ըրարէին մանաւանդ վաճառականութեամբ, թողլով որ բնիկներ ստրուկ մնան և հողերը մըշտուին ի նպաստ իրենց: Եւ այս ամէնը եղաւ Եզրիպտական քաղաքակրթութեան աւերակներուն վրայ:

(*) Երկրորդ Որէնք (Բ. 23) կը յիշատակէ Կափթորէն (Kaphitor, հայ թրգմ. ունի Գափթոր) այսինքն Կրետէն եկած ժողովուրդ մը որ կ'ոչնչացնէ Աւացիները (Avcians, հայ թրգմ. ունի Իււացի), կը տիրէ Գադայի երկրին, և հոն կը հաստատուին (Հմտ. Յեւ. ԺԳ. 3): Այս աշխարհագրական դիտողութիւնը կը հաստատէ այն իրողութիւնը թէ Փղշացիներ և Կափթորացիներ (= Կրետացիներ) միեւնոյն են: Ասիկ զատ Հին Կտակարանի Յոյն Քարգմանութիւնը (Եւ. Բ. 11) Փղշացիները կը կոչէ Յոյն (Hellenes): Այս ամէնը կը նպաստեն ապացուցելու թէ Փղշացիներ նախապէս բնիկներն էին Կափթի Գափթոր հարաւ արեւմտեան ծայրը և եղական քաղաքակրթութիւնը փոխադրած են Քանանի երկրին հարաւը և թէ ասոնք խնամքացած էին Յոյներու հետ:

Այս ժամանակն էր որ Երրայեցիք, որ ղեւ նոր հաստատուած էին Քանանի մէջ, սկսան կռիւներ ունենալ փղշտացիներուն հետ, որոնք իրենցմէ աւելի բարձր քաղաքակրթութիւն ունէին, որոնց ձեռքին մէջ էր երկաթի մենանորհր, և որոնց Աստուածը, Դադոն միայն մեհաաններ ունէր. մինչ-ղեւ նշովա կը պաշտուէր վրանի մը տակ, և Քանանեան աստուածութիւններուն պաշտամունքը կը կատարուէր բացօթեայ, բարձր տեղերու վրայ:

Երրայեցիներ Պիլիշթիմ կ'ըսէին փղշտացիներուն և անոնց վրայ կը տեսնէին Կըրեաէէն եկած յափշտակիչներ (Ամովս. Թ. Երեմ. Խէ.): Իսրայէլ ևս մարդոց աչքին աշխարհակալ մըն էր, բայց զոնէ իրեն ցեղակից երկրի մը մէջ էր, և իրեւ Արբահամի սերունդը՝ ան ինքզինք երջանիկ կը համարէր Աւետեաց երկրին մէջ:

Փղշտացիներ, որ եւրոպական ասպատակութեանց երեսէն Կրեաէէն ելած էին, ամենեւին չէին ուզեր թողուլ իրենց այս նոր գրաւած երկիրը, և հետեւորար առաջին անգամ յաղթեցին Իսրայէլացիներուն, որոնց հետ սաստիկ կռիւի բռնուած էին այդ երկրին համար:

Իրեւ ուղղիկ ցեղ լաւ զինուած էին և յաջողեցան ձգեցնել հանել Դանի ցեղը և քչել երկրին խորերը (Դատ. ԺԳ. 2, և ԺԷ. 2-14): «Սամեղարի (Փղշտացի իշխան) ժամանակ, ճամբաները լքուած էին, և ճամբորդները զարուզի ճամբաներէ կ'երթային» (Դատ. Ե. 6), այսինքն՝ Իսրայէլ, ահաբեկած Փղշտացիներէն, չէր համարձակեր այլեւ կարաւան կազմել: Հետո՞ւ Սամոն, ծնած ըլլալով Փղշտացիներուն ճիշդ սահմանադրուելը, խորունկ քաղաքապետութեամբ հասկցած էր թէ Իսրայէլ չէր կրնար բարգաւաճիլ մինչև որ Փղշտացիներուն սպառնալիքը չխորտակուէր, և ան գոռոզ դրացիին դէմ, որ Իսրայէլը անշարժութեան դատապարտած էր, արտասանեց՝ «Պիսի կ'կործանել Կաթիլիոնը»: Սամոն թերեւ յաջողէր իր ձեռնարկին մէջ, եթէ իր բարոյական տկարութիւնները անատակ չընէին զինքը: Ան զոնէ կըրցաւ մեռնիլ իրրեւ հայրենասէր, յաղթուած, բայց ոչ զինաթափ (Դատ. ԺԶ.):

Փղշտացիներ Սամոնէն յետոյ, յաջողեցան տեղաւորուիլ երկրին սրտին վրայ:

1100 ին, անոնք ընդոտնեցին Երրայեցիները և քչեցին մինչև Երրայեան, գրաւեցին Տապանակ Ուխտին, և զժողով հարուստեան մը վերածեցին Իսրայէլի վիճակը: Ընտրեալ ժողովուրդին զործը լըմընցած պիտի ըլլար առանց քաջակրանքին, առանց խելքին ու հաւատքին Սամուէլ մարդարէին որ, Ենովայի օգնութեամբ, այնպիսի փայլուն յաղթանակ մը տարաւ Փղշտացիներուն վրայ Մասեփաի մէջ, որուն յիշատակարան եղաւ Արենզիւրի քարը (Ա. Թագ. Է.):

Անհաւատարիմ Իսրայէլ 1030 ին մերժեց Սամուէլը և թագաւոր մը ուզեց զմիւս ազգերուն պէս. ամէն փորձանք նկատուելով, Սամուէլի թագաւորութիւնը քակուեց վախճան մը ունեցաւ, փղշտական յաղթութեան մը մէջ ի Գեղարու (Ա. Թագ. ԼԱ.):

Բայց Աստուած կը հսկէր իր ժողովուրդին ճակատագրին վրայ, և արդէն անհնաճերունին Սամուէլը զրկած էր թագաւոր օճելու երիտասարդ հովիւ մը, Յեսաէի որդին Դաւիթը, որ հաւատացեալ հոգի մըն էր և լաւ կը ճանչնար Փղշտացիները՝ անոնց քով ապրած ըլլալով:

Երբ Փղշտացիներ իմացան որ Դաւիթ թագաւոր եղած է Քերթնի մէջ (Բ. Թագ. Ե.), անմիջապէս պատերազմի պատրաստուեցան: Վախնալով այս երիտասարդ պետին հանճարէն, ուզեցին անոր ուժը օգտագործել Երուսաղէմը գրաւելով՝ Իսրայէլի բանակները երկուքի ճեղքելու համար: Սակայն Դաւիթ կանխեց զանոնք, Բաճագ-Պերատսիմի (Baal-Peratsim) մէջ կեցուց զանոնք և քիչ ետքը Ռափայիմի հովիտին մէջ այնպիսի պարտութեան մը մատնեց Փղշտական իշխանութիւնը որ այնուհետեւ կորսնցուց իր կարեւորութիւնը:

Հասկնալու համար Փղշտացիներուն ազդեքին չափը, որուն ենթարկուեցան իրենց յամառ ընդդիմութեամբը նախախնամական ժողովուրդին, բաւական է հաւատալ թէ Դաւիթի իշխանութեան վերջը, միապետին թիկնապահներուն մէջ կը գտնենք Փելիսթիները (*) և Գեթիները (**) (Բ. Թագ. ԺԵ. և Լ.):

(*) Peléthiens, աղաւաղումն է Philistins քանին:

(**) Gathiens, Փղշտացի, Գէթ քաղաքին քնիկ զօրագունքներն են:

Աւանդ փառասցանցստորի

Փղշտացի սասարապներուն այս քաղաքի հերոսները, այսպէս յաւէտ լինեալ, շատ երջանիկ էին երբայցեաց Շարլըմաներին հետեորդներուն մէջ ծառայութիւնը անցնուն համար:

Թղթ. Ֆուսետելե

ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՐԿ. ՍԱՆՈՒԿԵԱՆ

ALIX WESTHAL

Ս. ՊԵՏՐՈՍԻ ԲԵՍԸ

"The See of Peter," by James T. Shotwell and Louise Ropes Leomis (Columbia University Press, 10 dollars)

Թերեւս բնական էր որ նոր մէջաբնէն լոյս զար Ս. Պետրոսի և Հռոմի Եկեղեցիները քրիստոնէութեան միակ և գերիշխան եկեղեցի լինելուն կնճառ հարցին վրայ հոշմանակալութեան հուրքէ դերձ և արդարաւիշիտ, գիտնական ուսումնասիրութիւն մը, քան թէ եւրոպայէն, ուր ծնունդ առաւ բողոքականութիւնը և անոր հետ՝ եկեղեցական-քաղաքական երկարատեւ և սուր հակառակութիւններ Հռոմի հետ:

Վերոգրեալ հրատարակութիւնը կը ձեռնարկէ պատմական իրողութիւններ ընթերցողին առաջ գնել քան տեսութիւն մը պաշտպանել, որպէսզի կարող լինի ան վերջի շատէ ուղիղ դատում մը ընել Պետրոսի Վէմին վրայ:

Հեղինակները յատկօրէն կ'առաջադրեն իրենց նպատակը, որ է Հռոմի աթոռին վրայ գիտել զլիաւորապէս, ո՛չ այն հանգամանքները որոնք հասարակաց էին կայսրութեան սահմաններուն մէջ գտնուող միւս թեմերուն հետ, ալ իրեն առանձնաշատուկ երեոյթները, ինչ որ ունէր ան ինքնուրոյն և բացառիկ իր առանին և արտաքին գործերուն մէջ, իր թեմական իրաւասութենէն դուրս գտնուող ուրիշ եպիսկոպոսութեանց և եկեղեցիին ուրիշ ճիւղերուն հետ յարաբերութիւնները, և հուսկ յետոյ, թէ՛ յԱրեւելս և թէ՛ յԱրեւմուտս գտնուող միւս բոլոր եկեղեցիներուն

վրայ իր գերակայութեան իրաւունքը քննութեան առնել:

Այս նպատակով կը հրատարակեն ամբողջապէս կամ համառօտած ձեռք վաւերաթուղթերու և հատուածներու մեծ մասը որոնք լոյս կ'արձակեն քրիստոնէութեան առաջին 380 տարիներու Ս. Պապերուն վրայ:

Մինչև Կոստանդլուստի դահ ելլելը, վաւերաթուղթերուն շարքը ողջ բովանդակ էր արուի, բայց այնուհետև կարեւորները միայն կը յիշուին, շատ մեծ բլլալով անոնց թիւը: Հեղինակները կը խոստովանին թէ ապառած չեն ամէն բան, բայց դարձեալ նախաշարժ, մեծարգի և պատուական ձեռնարկներ և ծանօթութիւններ կը հայթայթեն ընթերցողին:

Դրքին սկիզբը քննութեան կ'առնեն նոր հրատարակին մէջ պապական իրաւասութեան հիմը կազմող հատուածները: Ընդունելով հանդերձ այս հիման վրայ Ս. Պետրոսի եղած յանձնարարութեան նըկատմամբ անոնց վաւերականութիւնը, առանց պապականութեան համար կրնան զօրութիւն ունենալ միայն եթէ Ս. Պետրոս Հռոմի եպիսկոպոս եղած լինի և իր բացառիկ իշխանութիւնը իր յաջորդներուն փոխանցած լինի: Աս այս շատ հատուկորէ վկայութիւններ, և միայն 354ին է որ կը տեսնենք բացորոշակի և հեղինակօրէն Հռոմի եպիսկոպոս յորջորջուի Ս. Պետրոսի:

Խնդիրը ուրեմն հոս է. 392ին Ս. Հերոնիմոսի գրով նշանակած աւանդութիւնը մինչև 6-րդ աստիճան կը համապատասխանէ իրողութեանց որ այնքան յայտնի և ծանօթ եղած լինին առաջին դարերու եկեղեցիին որ չյիշուէին գրով: Դարձեալ, եթէ արդարեւ Ս. Պետրոս եղած է Հռոմի եպիսկոպոս, ապա Վէմը Ս. Պետրոս ինքն էր թէ հաւատը զոր խոստովանեցաւ: Ըսկիզբները այս վերջին հայեացքն էր որ դերակոր էր: Յայտնեալ խոստովանի, երկնքի բանալիները կը կրէ ինչպէս նա՞: Ս. Հիպպոլիտոս կ'այսպէս ի պալլիստոս պապը՝ իբր Ս. Պետրոսի յաջորդը եկեղեցիին մէջ նորաձեւութիւններ մուծանելու իրաւունքը իր անձին սեպհականելուն համար, և երբ Ասեփանոս պապը համարձակեցաւ եկեղեցիին հրամանները պարտադրելու, կար-